

A hazai agrárökonómiai kutatás a nemzetközi kihívások tükrében

**Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika (AVA).
Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum, Agrárgazdasági és
Vidékfejlesztési Kar, Debrecen, 2005. április 8.**

A második alkalommal megrendezett AVA-konferencia egyik kiemelt témája a hazai agrárökonómiai kutatások helyzetének az áttekintése volt. A széles körű érdeklődés mellett tartott rendezvényen a *fő vitapontok* a következők voltak: 1. az agrárökonómia helye és szerepe a tudományos életben, 2. az agrárökonómia módszertani eszköztára, 3. az agrárökonómiai kutatások nemzetközi publikációs gyakorlata és követelményei.

1. Az első témakörben a vitaindító előadást *Szabó Gábor* (Debreceni Egyetem) tartotta Az agrár-közgazdaságtan szintézise az egyesült államokbeli kollégák szemszögéből címmel. Rövid áttekintést adott a Bruce L. Gardner és Gordon C. Rausser szerkesztésében megjelent, túlnyomórészt egyesült államokbeli szerzők által írt, négykötetes agrár-közgazdaságtani kézikönyvről (*Gardner–Rausser* [2001–2002]). Az előadó többek között értelmezte azt a könyvbeli felfogást, hogy az *agrárökonómiának öt alapvető jellegzetessége* van, amelyek megkülönböztetik elemzési rendszerét a közgazdaságtan egészétől:

- tendencia arra, hogy a gazdaságtant és a gazdasági elemzést egy nagyobb, összefüggő társadalmi-természeti rendszer részének tekintsék,
- az integrált gazdasági és tudományos modellezés,
- az idő és a tér a kiemelt szerepe a gazdasági jelenségek megértésében,
- a termelési tényezők és a gazdasági szereplők rugalmasságának, illetve rugalmatlanságának a vizsgálata,
- az intézmények jelentőségének a hangsúlyozása.

A kézikönyvben *Gardner–Rausser* [2001–2002] szerint az agrárökonómia jövője a közgazdaságtan és a mezőgazdaság jövőjétől függ, a szakmát olyan agrárközgazdászok tudják csak megőrizni, akik rendelkeznek termelési, marketing-, táplálkozási, a természeti erőforrásokra, a környezetre és a mezőgazdasági háztartásokra vonatkozó ismeretekkel, a *korszerű közgazdasági eszköztár egyidejű birtoklása mellett*.

Hajdu Istvánné és *Lakner Zoltán* (Budapesti Corvinus Egyetem) felkért hozzászólóként Ellentmondások és dilemmák a magyar agrár-közgazdasági kutatásban című előadással kapcsolódtak. Rámutattak arra, hogy a felsőoktatásban a tartalmi modernizáció helyett mind bonyolultabb rendszerek jöttek létre, amelyek a hallgatói létszám robbanásszerű emelkedésével párosulva, jelentős oktatói kapacitásokat kötnek le, illetve vonnak el a kutatástól. Komoly problémának tartják, hogy a felsőoktatásban folyó kutatómunkát az elmúlt évtizedekben egyik magyar kormány sem tekintette stratégiai jelentőségűnek. A kutatások formálissá válásának idején a tudományos fórumok is kiüresednek. A szervezeti, a személyi és az infrastrukturális feltételek romlásával az elsőkélyesedő kutatások egyre kevesebb kiemelkedő képességű fiatal számára jelentenek önmegvalósítási lehetőséget. Az előrelépést a hallgatói tehetséggondozás felkarolásában és az egyes tudományos műhelyek közötti szorosabb együttműködésben látják.

Urfi Péter (Veszprémi Egyetem) felkért hozzászólóként megállapította, hogy „a Magyarországon művelt agrárökonómiai kutatás holtágként válik el a nemzetközi fősodortól, belterjes világtól”. Mindez egyrészt az agrárium nemzetgazdasági szerepének csökke-

nésével, másrészt azzal magyarázható, hogy a tömegoktatás révén túlterhelt oktatók nem tudnak érdemi kutatási tevékenységgel foglalkozni. Súlyos problémának tartja, hogy a vezető oktatók jelentős része kivonult az oktatásból. Urfi részletesen elemezte továbbá a tudományszakon belüli publikációs kényszerből adódó anomáliákat.

2. A (Az agrárökonómia módszertani eszköztára) témakör bevezető előadását Matematikai módszerek agrárgazdasági alkalmazása és hazai oktatása címmel *Mészáros Sándor* (Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet) tartotta. Utalt arra, hogy a *Gardner-Rausser*-kézikönyvben kettős követelményt támasztanak az agrár-közgazdasági diszciplína kutatási kultúrája elé: magas szintű ökonómiai kutatást és gyakorlati hasznosságot. Mészáros egyértelműen leszögezte, hogy a magas szintű ökonómiai kutatás nem nélkülözheti a matematikai módszereket, illetve modelleket. Idézi *Davis* [2004]-t: „Az ökonómia nyelve a modellek nyelve ... a közgazdászok a modellek nyelvén gondolkodnak és kommunikálnak.” Utalt arra, hogy régebben a gazdaság-matematikai módszereket összefoglaló néven „kvantitatív módszerekként” is emlegették, mára azonban ez az elnevezés félreérthetővé vált, mivel a mérés, számszerűsítés (kvantifikálás) mellett a *modellek más funkciói* is előtérbe kerültek (a gazdasági elméletek/hipotézisek tesztelése, a bonyolult rendszerek működésének a megértése, a tudományos eredmények kommunikációja). Mészáros kifejti, hogy megoldást kell találni a matematikai módszerek integrálására az agrárgazdasági kutatásokba és tananyagokba. Nem tartható, hogy a kutatások elsősorban a verbális-empirikus megközelítésűek. Természetesen más oldalról pedig ügyelni kell a modelleredmények túlértékelésének a veszélyeire is, hiszen az agrárközgazdászok túlzott specializációja „modellcsóváláshoz” vezethet. Mészáros megállapítja, hogy míg külföldön a matematikai – különösen az ökonometriai – módszerek alkalmazásának mértéke rendkívül magas, a magyar agrár-gazdaságtani kutatásokra ez nem jellemző (a hazai kiadású *Studies in Agricultural Economics*ban (AKII-MTA) a cikkeknek csak 33 százaléka jelenik meg matematikai módszer alkalmazásával).

Berde Csaba (Debreceni Egyetem) felkért hozzászólóként A vezetés funkcionális vizsgálatának módszertani kérdései az agrárgazdaságban címmel fejtette ki gondolatait. A gazdálkodás- és szervezéstudományok agrárgazdasági adaptációjának szemléletes példája a vezetési kérdések kutatására kidolgozott program, amelynek keretében az élelmiszer-gazdasági vállalati menedzsment funkcionális vizsgálata három témakörben – szervezetmenedzsment, emberi erőforrás menedzsment és folyamatmenedzsment – folyik. A Berde által alkalmazott vizsgálati módszer moduláris szerkezetű, az egyes modulok az említett három kutatási téma részét képezik. A különböző témák és résztémák olyan struktúrában helyezkednek el, amelyek horizontálisan és vertikálisan is bővíthetők, illetve szűkíthetők. Az *egységes módszertani keret* lehetőséget teremt az agrárgazdasági folyamatok speciális vezetési problémáinak átfogó és összehangolt kutatására.

Vizdák Károly (Tessedik Sámuel Főiskola) ugyancsak felkért hozzászólóként Az agrárökonómiai kutatások néhány metodológiai aspektusa című előadásával kapcsolódott be a szekció munkájába. Az előadó áttekintette azokat az *általános kutatás módszertani* szempontokat, amelyeket az agrárökonómiai kutatások során is követni célszerű.

3. A konferencia harmadik – Az agrárökonómiai kutatások nemzetközi publikációs gyakorlata és követelményei című – témakörének vitaindító előadását A hazai agrár-közgazdaságtan teljesítménye a hazai és a nemzetközi publikációk tükrében címmel *Fertő Imre* (az MTA Közgazdaságtudományi Intézete) és *Podrutzik Szilárd* (Budapesti Corvinus Egyetem) jegyezte. A szerzők szerint „mind ez idáig nem készült átfogó elemzés a hazai agrár-közgazdaságtan publikációs teljesítményéről”. A tanulmány célja ezért, hogy „részben pótolva ezt a hiányosságot, megvizsgálja a magyar agrár-közgazdaságtan teljesítményét 1990 és 2004 között a legfontosabb hazai és nemzetközi folyóiratokban”, kiemelt figyelmet fordítva az MTA doktorai, valamint az MTA agrár-közgazdasági bizottság

tagjai teljesítményének vizsgálatára. A szerzők az általuk legfontosabbnak tartott hazai közgazdasági folyóiratokban (Közgazdasági Szemle, Külgazdaság, Statisztikai Szemle, Szigma) megjelent cikkeket áttekintve megállapították, hogy az agrár-közgazdasági cikkek aránya a vizsgált időszakban alacsony, általában tíz százalék alatt volt. Az egy szerzőre jutó cikkek átlaga 2,1 volt, jelentős szóródás mellett. Mindössze a szerzők 16 százaléka publikált legalább két folyóiratban a vizsgált négy közül. A következőkben az Econlit, illetve az SSCI adatbázis alapján a hazai agrár-közgazdaságtan legmagasabb presztízsű tagjainak a publikációs teljesítményét, továbbá a publikációikra való hivatkozásokat (SSCI impact) vizsgálták. Arra a következtetésre jutottak, hogy a *magyar agrárközgazdászok publikációi nem tudnak kitörni a speciálisan agrárgazdasági körből*, nevezetesen teljesítményük elsősorban a *Gazdálkodás* című folyóiratra korlátozódik. A nemzetközi folyóiratokat tekintve – mint írják – a kép még lesújtóbb, mert a külföldi publikációs részvétel a hazai agrárközgazdászok körében inkább kivételnek számít. Felmérésük szerint *Csáki Csabán* kívül nincs nemzetközi híru agrárközgazdász „a hazai agrárközgazdászok krémjének” tekintett mintában. A kedvezőtlen helyzet *okaik* vizsgálva, a szerzők egyebek között arra mutatnak rá, hogy sokan a múltban gyökerező felfogás miatt úgy vélik, „különleges ismeretelméleti és módszertani státusra tarthatnak igényt, amely különbözik a nemzetközi irodalomban működő érvényességi kritériumoktól.” A fiatal agrárközgazdász nemzedék nem élt a 90-es években megnyílt PhD-fokozatszerzési és külföldiösztöndíj-lehetőségekkel. A felsőoktatás tömegesedésének következményeképpen pedig a graduális képzés a doktori képzésbe csúszott át, ahol nincs lehetőség és idő a nemzetközi standardoknak megfelelő tananyag átadására, illetve elsajátítására. A szerzők a *legfőbb kitörési pontot a doktori képzés (PhD-képzés) gyökeres megreformálásban látják* (1. a doktori iskolák szorosabb együttműködése révén közös, a nyugat-európai követelményekkel kompatibilis alapkurzusokat – mikroökonómia, többváltozós statisztika, ökonometria – kellene tartani, 2. a PhD-hallgatók kutatómunkájának előrehaladását rendszeresen figyelemmel kell kísérni, 3. az egy témavezetőre jutó hallgatók számát célszerű korlátozni, 4. minél többen jó nevű külföldi egyetemen szerezenek PhD-fokozatot).

A Fertő–Podruzsik-szerzőpáros előadásához felkért hozzászólóként kapcsolódott *Pakurár Miklós* (Debreceni Egyetem) az Agrárökonómiai kutatások nemzetközi folyóiratokban című dolgozatával. A szerző a hangsúlyt a téma kiválasztására, a mondanivaló kifejtésére, valamint a publikáció benyújtásának és elfogadásának a körülményeire helyezte.

A bevezető előadások és a felkért hozzászólók után számos hozzászólás hangzott el.

Fehér Alajos (Debreceni Egyetem) egyetértett a Fertő–Podruzsik-szerzőpárossal abban, hogy kevés fiatal agrárközgazdász vett részt külföldi képzésben, de a kedvezőtlen publikációs képből az is megjelenik, hogy „alacsony a nemzetközi projektekben való részvételi arány”, és kevesen vállalkoznak nemzetközi összehasonlító vizsgálatokra. Szabó Gábor előadásához kapcsolódva egyetértett azzal, hogy az agrár-közgazdaságtan jövője a közgazdaságtan és a mezőgazdaságtan jövőjétől függ. Sürgette a paradigma- és modellváltást a mezőgazdaságban, különös tekintettel a 2007–2013 közötti EU tervezési időszakra. Ezzel kapcsolatosan felvetett egy 21. század első felükutatása című program beindításának a lehetőségét, továbbá a nem árujellegű közszolgáltatások számbavételének és értékelésének több tudomány szak összefogásával történő vizsgálatát.

Lehota József (Szent István Egyetem) többek között úgy vélte, hogy ha a magyar agrár-közgazdaságtani kutatások jelenlegi fő áramát és a nemzetközi főáramot tekintjük, „kismértékű” fáziskésésnek lehetünk tanúi. A fáziskésést részben indokoltnak tartotta a gazdasági átmenet okozta nehézségek miatt. Úgy vélte, hogy ennek ellenére mind a makro-, mind pedig a mikroszintű agrárökonómiai kutatások terén – ha mozaikszerűen is, de – születettek a nemzetközi főáramba tartozó eredmények.

Szabó G. Gábor (az MTA Közgazdaságtudományi Intézete) véleménye a szekció mind-

három fő témakörét érinti. 1. Az agrárökonómia fejlődéséért a doktorképzésben előtérbe kell állítani az úgynevezett szendvicsképzést, a külföldi egyetemekkel való kooperáció révén; 2. mindig a témának s a hozzáférhető adatok mennyiségének és milyenségének kell meghatározni a szükséges módszertant; 3. a nemzetközi publikációk szempontjából meghatározó az aktualitás, a magas szintű angol nyelvtudás, a megfelelő szakirodalmi tájékozottság, a hipotézisek megfogalmazása, a célszerűen megválasztott módszerek és a jövőre vonatkozó iránymutatás.

Forgács Csaba (Budapesti Corvinus Egyetem) abból indult ki, hogy alapvetően fontos a jó diagnózis: „a rendszerváltás előtti tudás nagyon leértékelődött. ... az új generáció akkor lesz sikeres, ha a megfelelő módszertani és elméleti alapot megkapja”. Egyetértett Mészáros Sándorral abban, hogy „a közgazdászok nyelve a modellezés”, továbbá támogatta Fertő Imre és mások arra vonatkozó felvetését, hogy a doktori iskolák számára legyen valamilyen közös minimumkövetelmény, amelyet minden PhD-hallgatónak el kell sajátítania. A Szabó Gábor által ismertett könyvet értékesnek tartja, de megemlítette, hogy erősen amerikai ízű, továbbá vannak hiányosságai is (például a mezőgazdaság multifunkcionális jellegét a könyv nem tárgyalja). Mind szakmai, mind pedig a pénzügyi források oldaláról felhívta a figyelmet a kelet-nyugati kutatási hálózatok fontosságára. Megemlítette, hogy az agrár-közgazdaságtan a nyugati országokban is nagy kihívás előtt áll, s a közelmúlt nemzetközi konferenciái alapján elmondható, hogy világszerte erőteljes generációváltás zajlott le. Felhívta a figyelmet a nemzetközi érdeklődés középpontjába került olyan új kutatási témákra, mint a társadalmi tőke (*social capital*) vagy a piacok újraszabályozása (*regoverning markets*). Végül vitatta azt a véleményt, mely szerint a mezőgazdaság gyengébb ágazati teljesítményének determinálnia kellene az agrárökonómia tudományos teljesítményét.

Nemessályi Zsolt (Debreceni Egyetem) Szabó Gábor és Urfi Péter előadásához kapcsolódva felvetette: a doktorképzés szempontjából komoly problémát jelent, hogy az *agrárökonómia mint tudományág nem létezik*. Véleménye szerint arra kell törekedni, hogy az agrárökonómiát a szakma fogadta el önálló tudományágként, „mert amíg ezt nem tesszük meg, addig a doktorképzésben ... az agrárökonómiai területen tudományos szempontból nem lesz rend”. A szekcióülés harmadik kiemelt témakörével kapcsolatosan úgy vélte, hogy a kutatás és ennek során a publikációs tevékenység csak az egyik szempont az egyén tudományos megítélésénél. A tudományos utánpótlás nevelése, a doktorképzés s egyáltalán a tudományszervezési tevékenység „rendkívül időrabló és fontos tevékenység”, s mint ilyen, az egyén tudományos teljesítményének megítélésnél feltétlenül figyelembe veendő.

Mészáros Sándor (AKI) a Fertő-Podruzsik-szerzőpáros anyagával kapcsolatosan megjegyezte, hogy mezőgazdaságunk jelenlegi állapotát ismerve, nem reális, hogy a hazai agrárgazdasági tudományt a világ élvonalába várjuk. Az összehasonlításokat a hasonló fejlettségű országokkal, például az EU-10-ekkel kellett volna megtenni. A nemzetközi publikációk fogalma jóval szélesebb, mintsem azt a folyóiratcikkekre lehetne korlátozni. (A könyvekre és a könyvrészletekre például nem terjedt ki a szerzők figyelme.) Úgy ítélte meg, hogy a szerzőpáros által használt adatbázis mind nyelvi szempontból (angolnyelv-centrikus), mind pedig területileg (Amerika-centrikus) torzít. Javaslatként felvetette egy *önálló európai szakirodalmi bázis* létrehozását, amelyben helye lenne a magyar nyelvű publikációknak is. Végül megjegyezte, hogy a hazai agrárközgazdászok körében több figyelmet érdemelne a *hivatkozási etika*.

Székelly Csaba (Szent István Egyetem) szerint a tudomány területén is létezik méretökonómia, amit egy kis országnak többé-kevésbé tudomásul kell vennie. A hazai hátrányok közé sorolta a kellő belföldi és nemzetközi mobilitás hiányát. Az agrár-közgazdaságtannak nagy figyelmet kell fordítania a közgazdaságtanbeli változásokra, a közgazdaságtudomány elméleti és módszertani eredményeinek az agrárterületen történő adaptációjára.

Borsos János (Debreceni Egyetem) úgy vélte, hogy az elhangzottaknál azért kevésbé drámai a helyzet. Számos olyan tanulmányt, doktori értekezést ismer, amelyek kitűnő szakmai teljesítményt tükröznek, noha nem kaptak nemzetközi publicitást. A maga részéről az alapvető problémát abban látja, hogy az agrárökonómusok túlságosan is az elméletre helyezik a hangsúlyt. Hiányolta a gyakorlati szakemberek részvételét a szekcióban, továbbá az olyan tudományos műhelyeket, amelyek a hivatalos gazdaságpolitikával szemben alternatív megoldásokat javasolnának. Kifogásolta az egyetemi tanári kinevezések során tapasztalható mobilitáshiányt, és az egész egyetemi oktatásban, valamint kutatásban tapasztalható generációs űrt.

Szolnoki Gyözőné Karkus Mária (Debreceni Egyetem) üdvözölte, hogy a közgazdaságtani elmélet és módszertan iránti igény nagy hangsúlyt kapott a szekció munkájában, s hogy az Agrártudományi Centrumban az oktató- és a kutatómunka *élelmiszer-gazdaságtani felfogásban* folyik, továbbá a tudományszak jövője szempontjából pozitívan, a nemzetközi törekvésekkel összhangban lévőknek ítélte meg a környezetvédelmi kérdéseknek az agrárökonómiában való megjelenítését.

Somogyi Sándor ny. egyetemi tanár hozzászólásában fontosnak ítélte az amerikai tapasztalatok megismerését, de hangsúlyozta azok kellő körültekintéssel történő hasznosítását. Az oktatás–kutatás–szaktanácsadás kapcsolatrendszerre véleménye szerint nem megfelelően működik. A *kutatási módszerek* tekintetében teljesen egyetértett Mészáros Sándorral. A PhD-dolgozatokkal kapcsolatos tapasztalatok alapján arra a következtetésre jut, hogy „általában gyenge lábón áll a kutatások esetében a probléma, a hipotézisek és a kutatási módszerek megválasztása...” Úgy véli, hogy a hivatkozások jelentőségét nem kell sem lebecsülni, sem pedig fetisizálni. Szorgalmazta az elektronikus, többnyelvű, az angol nyelvet preferáló folyóiratok létrehozását. Javasolta a szekció munkájának a folytatását, ahol alapos előkészítés után sor kerülhetne a hazai agrárökonómia SWOT elemzésére.

Lakatos Dénes ny. egyetemi tanár szerint egy általános leépülési folyamat részei vagyunk, ami a szellemi, tudományos tevékenység számára nem kedvező. Igen nagy problémának tartja, hogy sem az agrár-felsőoktatás, sem pedig az agrárkutatás „nem szervül megfelelő mértékben a társadalmi folyamatokba ...” Példaként említette a „szerkezetváltás” szlogenjét, amit mind a politikai szféra, mind pedig a tudományos közélet gyakran használ, noha e fogalom értelme, tartalma sok tekintetben tisztázatlan. A kutatás eredményessége szempontjából jelentős gondnak tarja az adathiányt, és fontosnak tartaná az egész országra kiterjedő vizsgálatokat, továbbá az agrár-felsőoktatásban részt vevő hallgatók gyakorlati ismereteinek a növelését.

Nagyné Fehér Irén (Kecskeméti Főiskola) felvetette, hogy a szekció munkáját célszerű lenne már augusztus 25-én a Kecskeméti rendezendő III. Erdei Ferenc Konferencián folytatni. Elképzelhetőnek tartja egy szekciót szervezni a kutatási módszerek és alkalmazási lehetőségük az agrárökonómiában témakörben.

Pfau Ernő (Debreceni Egyetem) Lakner Zoltánra, Urfi Péterre és Borsos Jánosra hivatkozva utalt arra, a közgazdaságtan – és ezen belül az agrárgazdaságtan – sokkal többet és okosabban tudott volna mondani és tenni, ha az elmúlt 15 év politikája erre igényt tartott volna. Nagy problémának tartja továbbá, hogy az agrárökonómia társadalmi beágyazottsága Magyarországon nem megfelelő.

Szabó Gábor (Debreceni Egyetem ATC) a szekció elnökeként összefoglalta az előadásokból és a hozzászólásokból leszűrhető legfőbb tanulságokat. Az agrárökonómiai kutatások helyzetét *külső* és *belső tényezők* határozzák meg. A *külső tényezők* közül a legfontosabbak: a mezőgazdaság válságos helyzete, az élelmiszer-termelés nemzetgazdasági súlyának a folyamatos leértékelődése, a kutatás hazai anyagi forrásainak a folyamatos csökkenése. A főbb *belső tényezők*: a felsőoktatás tömegoktatássá válása, az idősebb

korosztályok idegennyelv-ismeretének hiánya, a szakma belső kohéziójának és érdekérvényesítő képességének a jelentős gyengülése, a modern módszertani ismeretek terén mutatkozó hiányosságok. A főbb *kitörési pontok* a fentiek sorrendjében. *Külső tényezők*: a mezőgazdaság multifunkcionális szerepének az előtérbe helyezése (a közjavakkal kapcsolatos szolgáltatások, ökológiai gazdálkodás stb.), az EU K+F és egyéb nemzetközi pályázatokon való részvétel előtérbe helyezése. *Belső tényezők*: a PhD-képzés színvonalának az emelése (doktori iskolák szorosabb együttműködése, külföldi egyetemekkel a „szendvicsképzés” megvalósítása stb.), a szakma belső kohéziójának és identitásának az erősítése, a hazai publikációs tevékenység fokozása a mértékadó közgazdasági folyóiratokban, a külföldi konferenciákon való részvétel és a nemzetközileg jegyzett folyóiratokban történő publikálás intenzitásának jelentős növelése.

Hivatkozások

- GARDNER, B. L.–RAUSSER, G. C. (szerk.) [2001]: Handbook of Agricultural economics. Elsevier, Amszterdam, New York.
- DAVIS, G. C. [2004]: The structure of models understanding theory reduction and testing with production example. J. Agr. and Resources Econ., 29. 65–78. o.

Mészáros Sándor–Szabó Gábor